

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Вучэбна-метадычнае аб'яднанне вышэйшых навучальных устаноў
Рэспублікі Беларусь па адукацыі ў галіне культуры і мастацтваў

ІМПРАВІЗАЦЫЯ НА СПЕЦІНСТРУМЕНЦЕ
(скрыпка, альт, віяланчэль)

*Тыпавая вучэбная праграма
для вышэйшых навучальных устаноў
па спецыяльнасці 1-17 03 01 Мастацтва эстрады
напрамку спецыяльнасці 1-17 03 01-01
Мастацтва эстрады (інструментальная музыка)*

Мінск 2011

Складальнік

М.В.Белова, дацэнт кафедры мастацтва эстрады ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”

Рэцэнзенты:

кафедра мастацкай творчасці і прадзюсарства прыватнай установы адукацыі “Інстытут сучасных ведаў імя А.М.Шырокава”;

Э.Б.Зарыцкі, намеснік старшыні грамадскага аб’яднання “Беларускі саюз кампазітараў”

Рэкамендавана да зацвярджэння ў якасці тыпавой:

кафедрай мастацтва эстрады ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў” (пратакол № 1 ад 29.08.2008 г.);

прэзідыумам навукова-метадычнага савета ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў” (пратакол № 1 ад 28.09.2009 г.);

навукова-метадычным саветам па мастацтве музыкі Вучэбна-метадычнага аб’яднання вышэйшых навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь па адукацыі ў галіне культуры і мастацтваў (пратакол № 8 ад 24.12.2009 г.)

Адказы за рэдакцыю *В.В.Каташвілі*
Адказы за выпуск *М.В.Белова*

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Тыпавая вучэбная праграма “Імправізацыя на спецінструменце (скрыпка, альт, віяланчэль)” распрацавана для вышэйшых навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь у адпаведнасці з патрабаваннямі адукацыйнага стандарту па напрамку спецыяльнасці 1-17 03 01 01 “Мастацтва эстрады (інструментальная музыка)”.

Майстэрства імправізацыі характэрна для музыкі розных эпох і стыляў, у XX ст. яму было суджана адрадіцца ў джазавай музыцы.

Дысцыпліна “Імправізацыя на спецінструменце (скрыпка, альт, віяланчэль)” адна з прафілюючых. Яна цесна ўзаемазвязана з такімі дысцыплінамі, як “Інструментазнаўства, аранжыроўка і пераклад музычных твораў”, “Спецінструмент”, “Інструментальны ансамбль”.

Вывучэнне імправізацыі на спецінструменце мае на мэце падрыхтоўку высокакваліфікаваных спецыялістаў да самастойнай дзейнасці, якія валодаюць ведамі ў сферы музычнай імправізацыі ў цэлым і імправізацыі на струнна-смычковых інструментах у прыватнасці.

Галоўнымі *задачамі* курса з’яўляюцца:

- развіццё творчай індывідуальнасці студэнтаў;
- набыццё навыкаў прафесійнага, свядомага, творча актыўнага выканання імправізацыі;
- уменне самастойна засвойваць матэрыял;
- пашырэнне музычнага кругагляду, выхаванне мастацкага густу;
- фарміраванне асабістага рэпертуару, рознахарактарнага па змесце, жанрах, стылях.

У ліку эфектыўных педагагічных метадык і тэхналогій выкладання курса “Імправізацыя на спецінструменце (скрыпка, альт, віяланчэль)” належыць выдзеліць: камунікатыўныя тэхналогіі (індывідуальныя заняткі, майстар-класы, канцэрты, конкурсы); метады аналізу выканальніцкіх задач, выпрацоўкі навыкаў самакантролю і самакарэкцыі; імітацыю і ўзнаўленне гукаінтанацыйнага паказу ва ўмовах камунікатыўнай сітуацыі.

Важнейшымі ўмовамі паспяховага засваення курса з’яўляюцца самастойная работа студэнтаў, творчае выкананне

дамашніх заданняў. Усе практыкаванні павінны выконвацца абавязкова ў 12 танальнасцях.

Выкладанне дысцыпліны “Імправізацыя на спецінструменце (скрыпка, альт, віяланчэль)” грунтуецца на непарыўнай сувязі тэорыі з практыкай.

Працэс падрыхтоўкі спецыялістаў у галіне мастацтва эстрады накіраваны на авалоданне студэнтамі *ведамі і ўменнямі*, якія дазваляюць на высокім узроўні вырашаць прафесійныя задачы ў далейшай творчай і педагагічнай дзейнасці.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнты павінны *ведаць*:

- асновы імправізацыі як від творчай дзейнасці музыканта;
- кампазіцыйныя прынцыпы імправізацыі;
- спецыфіку джазавай імправізацыйнай тэхнікі;
- ладава-інтанацыйную аснову джазавай імправізацыі;
- сучасныя метрарытмічныя мадэлі;
- прынцыпы нотнага запісу джазавай імправізацыі;
- літара-лічбавае абазначэнне акордаў.

Павінны *ўмець*:

– набываць самастойныя веды, вывучаючы кампазіцыйныя прынцыпы і спецыфіку тэхнікі джазавай імправізацыі вядомых музыкантаў свету;

– выкарыстоўваць джазавую ладава-інтанацыйную аснову і сучасныя метрарытмічныя мадэлі пры стварэнні імправізацыі;

– карыстацца нотным запісам джазавай імправізацыі;

– расшыфроўваць літара-лічбавае абазначэнне акордаў і імправізаваць на яго падставе;

– ужываць мікрафон, гуказдымальнік і электраэфекты пад час імправізацыі.

Агульная колькасць гадзін па дысцыпліне “Імправізацыя на спецінструменце (скрыпка, альт, віяланчэль)” складае 350 (з якіх 150 гадзін адведзены на аўдыторныя (індывідуальныя) заняткі. Веды і практычныя навыкі студэнтаў кантралююцца ў працэсе навучання (залікі, экзамены).

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

Тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін (індыўідуальныя заняткі)
<i>Тэма 1.</i> Пастаноўка тэхнічнага апарату музыканта, яе варыянты	2
<i>Тэма 2.</i> Аплікатура: мадэлі і выразныя магчымасці ў джазавай музыцы	15
<i>Тэма 3.</i> Гуказдабыванне, прыёмы глісанда, прыёмы смычковай і пальцавай вібрацыі ў розных стылях джазавай музыкі	15
<i>Тэма 4.</i> Прынцыпы інтанавання джазавай музыкі на струнных інструментах	8
<i>Тэма 5.</i> Штрыхавыя асаблівасці выканання джазавай музыкі	8
<i>Тэма 6.</i> Асаблівасці выканання музычнай імправізацыі з мікрафонам, гуказдымальнікам. Электрычныя эфекты	10
<i>Тэма 7.</i> Матыў, фраза, форма імправізацыі (джазавы квадрат)	10
<i>Тэма 8.</i> Гамападобныя рухі, арпеджыя	8
<i>Тэма 9.</i> Джазавы акорд і гарманічныя схемы музычнага твора ў розных спалучэннях і варыянтах	15
<i>Тэма 10.</i> Літара-лічбавае абазначэнне акордаў	6
<i>Тэма 11.</i> Ладавая аснова джазавай імправізацыі	10
<i>Тэма 12.</i> Асновы рытму. Сучасныя рытмічныя мадэлі	16
<i>Тэма 13.</i> Блюз. Асаблівасці музычнай імправізацыі ў стылі блюз	12
<i>Тэма 14.</i> Прынцыпы фарміравання навыкаў імправізацыі ў класе струнна-смычковых інструментаў	15
Усяго...	150

ЗМЕСТ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Тэма 1. Пастаноўка тэхнічнага апарату музыканта, яе варыянты

Патрабаванні да пастаноўкі апарату музыканта: максімальная фізічная свабода, хуткасць рэакцыі, фізіялагічны камфорт, зручнасць, што дазваляе выкарыстоўваць шматлікія тэхнічныя сродкі і прыёмы і забяспечвае неабмежаваныя тэхнічныя магчымасці выканаўцы. Варыянты пастаноўкі левай рукі. Ігра смычком: універсальнасць валодання, размеркаванне смыка ў залежнасці ад мастацкай задумы выканаўцы. Піцьката. Варыянты выканання.

Тэма 2. Аплікатура: мадэлі і выразныя магчымасці ў джазавай музыцы

Абсалютнае веданне грыфа, навыкі міжпазіцыйнай ігры. Свабоднае арыентаванне ва ўсіх танальнасцях у храматычнай паслядоўнасці. Адпаведнасць пастаноўкі кожнага пальца пэўнай ноце. Выпрацоўка рэфлексорнага ўспрымання гуку. Універсальнае размяшчэнне пальцаў на грыфе, што дазваляе без папярэдняй падрыхтоўкі выконваць максімальна магчымую колькасць гукаў. Аплікатурнае бачанне меладычнага матэрыялу. Развіццё навыкаў успрымання музычнай думкі як пэўнай камбінацыі пальцаў. Мысленне аплікатурнымі стандартамі, трэнінг на аўтаматызм выканання аплікатурных мадэлей.

Тэма 3. Гуказдабыванне, прыёмы глісанда, прыёмы смычковай і пальцавай вібрацыі ў розных стылях джазавай музыкі

Стылі кантры, рытм-энд-блюз: асаблівасці гуказдабывання – шчыльны гук з выражанай атакай, часцей без вібрацыі. Стылі класічнага джаза і свінг: лёгкае гучанне з хуткімі спадамі і пад'ёмамі сілы гуку на адной ноце, наяўнасць глісанда і выражанай вібрацыі. Рытмаформула стылю свінг. Тэхніка свінгавання. Стылі сучаснага джаза: бі-боп, джаз-рок, фьюжн і інш. Адсутнасць вібрацыі і глісанда, наяўнасць роўнай сілы гуку. Джазавая вібрацыя – павольная і абавязкова кратная метру. Смычковая і пальцавая вібрацыя: асаблівасці выканання. Прыёмы выканання розных відаў глісанда.

Тэма 4. Прынцыпы інтанавання джазавай музыкі на струнных інструментах

Інтанаванне на струнна-смычковым інструменце як магчымасць пастаяннага пошуку і самавыяўлення ў джазе. Лабільнае інтанаванне і развіццё інтанацыйнага слыху. Інтанаванне і пэўны выканальніцкі прыём. Залежнасць прыгажосці гуку, тэмбру інструмента ад дакладнага інтанавання. Джазавае інтанаванне як вяршыня меладычнай выразнасці ў джазавай музыцы. Інтанаванне ў кантэксце шэрагу мастацкіх эфектаў. Выкарыстанне інтанацыйных эфектаў для агучвання дынамічных ліній, для гарманічнай выразнасці.

Тэма 5. Штрыхавыя асаблівасці выканання джазавай музыкі

Паняцце “штрых”. Штрыхі джазавай музыкі. Абзначэнне штрыхоў у нотах. Штрых і выразныя магчымасці музыкі. Штрых як характэрная рыса стылю. Музычныя стылі джаза і спецыфіка выкарыстання штрыхоў. Штрыхі стылю свінг. Спецыфіка выканання пункцірных штрыхоў.

Тэма 6. Асаблівасці выканання музычнай імправізацыі з мікрафонам, гуказдымальнікам. Электрычныя эфекты

Імправізацыя з мікрафонам: спосабы захавання інструментальнага тэмбру з мэтай максімальна пазбегнуць непажаданых прыгукаў. Галоўныя прынцыпы работы з мікрафонам. Выкананне музычнага твора з гуказдымальнікам. Месца і спосаб мацавання гуказдымальніка да дэкі. Спосабы гуказдабывання: мяккая пальцавая ігра левай рукі, мяккае вядзенне смычком. Электрычныя эфекты: аб'ёмнасць гучання, рэверберацыя. Асаблівасці іх выкарыстання ў музыцы.

Тэма 7. Матыў, фраза, форма імправізацыі (джазавы квадрат)

Матыў – самастойная формаўтваральная і найменшая адзінка, якая складае імправізацыю. Меладычнае, рытмічнае развіццё матыву. Навык выкарыстання матываў, іх вар'іраванне для стварэння разнастайных імправізацый. Злучэнне матываў – аснова пабудовы музычнай фразы. Варыянты пабудовы музычнай фразы. Вызначэнне формы імправізацыі адпаведна мастацкім задачам, пастаўленым выканаўцам.

Варыянты пабудовы імправізацыі. Джазавы квадрат як галоўная кампазіцыйная і гарманічная адзінка імправізацыі.

Тэма 8. Гамападобныя рухі, арпеджыя

Мелодыя ў джазе. Спецыфічнасць манеры меладычнага гуказдабывання: атака гуку, акцэнтаванне долей, артыкуляцыя. Мелодыя і розныя стылявыя напрамкі джаза. Выкананне мелодыі ў стылі свінг. Выкарыстанне ў імправізацыйных лініях гамападобных канструкцый. Стварэнне гамападобнага малюнка мелодыі. Методыка засваення розных відаў пасажаў. Праходзячыя і дапаможныя ноты. Апяванні. Арпеджыя: кароткія, доўгія, ломаныя. Спецыфіка выканання ў меладычнай лініі музычнага твора. Выпрацоўка навыку выканання арпеджыя па квінтавым крузе, дыятоніцы, храматыцы.

Тэма 9. Джазавы акорд і гарманічныя схемы музычнага твора ў розных спалучэннях і варыянтах

Джазавая імправізацыя на струнна-смычковым інструменце. Паслядоўнасць гарманічных акордаў (джазавы квадрат, ці гарманічная схема музычнага твора) як умова выканання джазавай імправізацыі на інструменце. Гарманічная паслядоўнасць ва ўзаемасувязі з іншымі сродкамі выразнасці ў музыцы. Акордавыя паслядоўнасці. Будова і абазначэнне джазавых акордаў. Пяць відаў сэптакордаў. Альтэрацыя гукаў. Нонакорд. Надбудовы сэптакордаў і альтэрацыя ступеней.

Тэма 10. Літара-лічбавае абазначэнне акордаў

Літары, лічбы і знакі ў літара-лічбавым абазначэнні акордаў. Спосабы выкарыстання літар (лацініца, кірыліца); рымскіх і арабскіх лічбаў; знакаў “+”, “-” у джазавай музыцы.

Тэма 11. Ладавая аснова джазавай імправізацыі

Лад як элемент імправізацыі. Лады народнай музыкі: лідзійскі, эалійскі, міксалідыйскі, дарыйскі, фрыгійскі, іанійскі і інш. Лады і храматызматыка. Лады і будова меладычных фігурацый. Лады і стылявыя напрамкі джазавай музыкі: новаарлеанскі стиль, свінг, бі-боп і інш.

Тэма 12. Асновы рытму. Сучасныя рытмічныя мадэлі

Рытм як галоўны элемент джазавай імправізацыі. Свінг як асабістае пачуццё рытму. Свінгавая пульсацыя. "Блукаючы бас" і "блукаючы акцэнт". Рытмаванае вар'іраванне ў працэсе выканання стылю свінг. Артыкуляцыя. Метрарытмічныя суадносіны мелодыі і біта. "Off-bit".

Тэма 13. Блюз. Асаблівасці музычнай імправізацыі ў стылі блюз

Блюз і мінорная пентатоніка. Блюзавы гукарад, блюзавыя тоны ("брудныя" (dirty tones) III, V, VII ступені), блюзавая гама: асаблівасці выканання. Лабільнае інтанаванне як элемент музычнай выразнасці блюза. Імправізацыя ў розных музычных формах блюза: 8-тактавая, 12-тактавая (класічная), 16-тактавая. Стылявыя прыёмы выканання блюза. Блюзавыя стандарты.

Тэма 14. Прынцыпы фарміравання навыкаў імправізацыі ў класе струнна-смычковых інструментаў

Разуменне і стварэнне імправізацыі на струнна-смычковым інструменце як спалучэнне гарманічна прадуманага, спланаванага дзеяння музыканта з імгненным музычным вобразам, творчасцю. Навыкі імправізацыі ў навучанні: пэўная свабода меладычнага малюнка, сінкапіраваная акцэнтацыя, ірваны рытм, жорсткі гарманічны квадрат. Ігра з акампанеентам або магнітафонам. Вывучэнне і аналіз імправізацый замежных і айчынных джазавых музыкантаў. Падрабязнае вывучэнне іх манеры выканання, гарманічнай, рытмічнай, меладычнай мовы. Стварэнне на гэтай падставе індывідуальнага выканальніцкага стылю.

ІНФАРМАЦЫЙНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

1. *Браславский, Д.В.* Аранжировка для эстрадных ансамблей и оркестров / Д.Б.Браславский. – М.: Музыка, 1974. – 324 с.
2. *Бриль, И.* Практический курс джазовой импровизации / И.Бриль. – М.: Сов. композитор, 1982. – 111 с.
3. *Гаранян, Г.* Аранжировка для эстрадных инструментальных и вокально-инструментальных ансамблей / Г.Гаранян. – М.: Музыка, 1983. – 238 с.
4. *Горват, И.* Основы джазовой интерпретации / И.Горват, И.Васерберг. – Киев: Муз. Україна, 1980. – 120 с.
5. *Есаков, Е.* Основы джазовой импровизации / М.Есаков. – М.: Музыка, 1994. – 56 с.
6. *Конен, В.Д.* Рождение джаза / В.Д.Конен. – М.: Сов. композитор, 1984. – 311 с.
7. *Кунин, Э.* Секреты ритмики в джазе, рок и поп-музыке / Э.И.Кунин. – М., 1997. – 40 с.
8. *Кунин, Э.И.* Скрипач в джазе / Э.И.Кунин – М.: Сов. композитор, 1988. – 78 с.
9. *Мальцев, С.* О психологии музыкальной импровизации / С.Мальцев. – М.: Музыка, 1991. – 110 с.
10. *Романенко, В.В.* Учись импровизировать / В.В.Романенко. – М.: Музыка, 2003. – 79 с.
11. *Симоненко, В.С.* Лексикон джаза / В.С.Симоненко. – Киев: Муз. Україна, 1981. – 215 с.
12. *Симоненко, В.С.* Мелодии джаза / В.С.Симоненко. – 4-е изд. – Киев: Муз. Україна, 1984. – 347 с.
13. *Чак Шер.* Импровизация на бас-гитаре и контрабасе / Чак Шер. – М.: Guitar College, 1997. – 127 с.
14. *Чугунов, Ю.М.* Гармония в джазе / Ю.М.Чугунов. – М.: Сов. композитор, 1988. – 152 с.

Дадатковая

1. *Коллиер, Дж.Л.* Становление джаза / Дж.Л.Коллиер. – М.: Радуга, 1984. – 389 с.
2. *Молотков, В.* Джазовая импровизация на инструментальной гитаре / В.Молотков. – Киев: Муз. Україна, 1983. – 147 с.

Вучэбнае выданне

**ІМПРАВІЗАЦЫЯ НА СПЕЦІНСТРУМЕНЦЕ
(скрышка, альт, віяланчэль)**

*Тыпавая вучэбная праграма
для вышэйшых навучальных устаноў
на спецыяльнасці 1-17 03 01 Мастацтва эстрады
напрамку спецыяльнасці 1-17 03 01- 01
Мастацтва эстрады (інструментальная музыка)*

Рэдактар В.В.Каташвілі

Тэхнічны рэдактар Л.М.Мельнік

Падпісана ў друк 2011 г. Фармат 60x84 ¹/₁₆.

Папера пісчая № 2. Ум. друк. арк. . Ул.-выд. арк. 0,39.

Тыраж экз. Заказ .

УА “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”.

Вул. Рабкораўская, 17, 220007, г. Мінск.

Ліцэнзія № 02330/0131818 ад 02.06.2006 г.

Надрукавана на рызографе

УА “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”.

Вул. Рабкораўская, 17, 220007, г. Мінск.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ